

Και αν οι λουδίτες είχαν δίκιο;

Μήπως τελικά είναι ok να σπάμε πράγματα στη δουλειά; Μήπως η ιστορία αδίκησε τους λουδίτες; Ή μήπως, ακόμα χειρότερα, η Αριστερά αδίκησε τους λουδίτες και έχασε την ευκαιρία να διδαχθεί από αυτούς; Και μήπως τελικά η ευκαιρία αυτή παραμένει ανοιχτή; Με αυτά τα προβοκατόρικα ερωτήματα, ανοίγει το βιβλίο *Σπάζοντας πράγματα στη δουλειά* του Γκάβιν Μιούλλερ, που ήρθε στα ελληνικά από τις εκδόσεις [Εκτός Γραμμής](#).

Ο συγγραφέας ξεκινάει θέτοντας ρητά τους στόχους του· από τη μία, να ασκήσει δριμεία κριτική στις κυρίαρχες αφηγήσεις τεχνο-αισιοδοξίας που μας έρχονται από τους πανίσχυρους της Σίλικον Βάλλεϋ και υπόσχονται λύση σε κάθε κοινωνικό πρόβλημα της εποχής μέσα από νέα, θαυματουργά τεχνολογικά άλματα, από την άλλη, βάζει στο στόχαστρο και όσα ρεύματα κριτικής αναζήτησης και ριζοσπαστικής πολιτικής φαντάζονται την τεχνολογία ως κάτι ουδέτερο που μπορεί να αποκοπεί από τις κοινωνικές δυνάμεις που την έχουν θέσει υπό τον έλεγχο τους. Από αυτή την άποψη, το *Σπάζοντας πράγματα* είναι ένα κείμενο μαρξιστικής κριτικής της τεχνολογίας που όμως τοποθετείται (εν μέρει) αιρετικά και μέσα στο μαρξιστικό στρατόπεδο, αναζητώντας να «απελευθερώσει» τον μαρξισμό και την κριτική σκέψη από τη δική της ιδιότυπη τεχνο-λατρεία. Όπως αναφέρει ο συγγραφέας, η περίοδος που ζούμε είναι πρόσφορη για μια τέτοια συζήτηση καθώς «η τεχνολογική αισιοδοξία όσων δεν διαθέτουν και τόσο αστρονομικά μέσα βιοπορισμού βρίσκεται σε ύφεση. Στρεφόμαστε όλο και περισσότερο εναντίον των τεχνολογιών που κατακλύζουν την εργασία και τον ελεύθερο χρόνο μας» (σελ.23). Πράγματι, σήμερα βρισκόμαστε σε μια περίοδο που η τάση έχει αντιστραφεί: ο ενθουσιασμός στις αρχές του 21^{ου} αιώνα για τις προοπτικές των νέων τεχνολογιών έχει αντιστραφεί σε μία γενικευμένη ενόχληση και δυσπιστία που ξεκινάει από τα social media και επεκτείνεται πλέον στην τεχνητή νοημοσύνη και τους πανταχού παρόντες αλγόριθμους. Όμως, ο συγγραφέας πάει ένα βήμα παραπέρα και ισχυρίζεται ότι αυτή η αυθόρμητη δυσαρέσκεια έχει ιστορικό βάθος και αντοχή και μπορούμε να την εντοπίσουμε αν σταθούμε στους πραγματικούς αγώνες και αντιστάσεις, ατομικές και συλλογικές που έχουν αναπτυχθεί απέναντι στην τεχνολογία μέσα στον καπιταλισμό. Εδώ είναι που έρχονται οι λουδίτες και η πρώτη, αναγκαία ιστορική αναδρομή.

Εξετάζοντας το κίνημα των λουδιτών στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, ο Μιούλλερ θέλει να τους «αθωώσει» από την κατηγορία της τεχνοφοβίας και της οπισθοδρόμησης. Το κάψιμο μηχανών και εργοστασίων δεν ήταν κίνηση πανικού ή τυφλού μίσους αλλά μία πρώιμη μορφή «συλλογικής

διαπραγμάτευσης» απέναντι στην εργοδοσία. Πολύ περισσότερο, ο λουδισμός, ως ρεύμα σκέψης και διάχυτης πρακτικής, αναδεικνύει δύο κομβικά ζητήματα που επανέρχονται διαρκώς στη σχέση εργασίας-τεχνολογίας. Καταρχάς, οι λουδίτες, ίσως πρώτοι από όλους, κατανόησαν ότι η τεχνολογία δεν είναι ουδέτερη, έχει πολιτική διάσταση τόσο ως προς τη χρήση της αλλά και ως προς την ίδια την ανάπτυξη της και, συνεπώς, αποτελεί ένα πεδίο αγώνα όπου εκδηλώνονται διαφορετικά ταξικά συμφέροντα· η εισαγωγή των μηχανών, ξεκινώντας από την κλωστοϋφαντουργία οδηγούσε σε αποτελέσματα με συγκεκριμένο πρόσημο: ανεργία και επισφάλεια για τεχνίτες με χρόνια εμπειρία και, συγχρόνως, εντατικοποίηση της παραγωγής για όσους και όσες θα προσαρμόζονταν στο νέο σύστημα. Το δεύτερο σημείο, που υπάρχει υπόρρητα στο κίνημα των λουδιτών είναι η κατανόηση της σύνδεσης ανάμεσα στην τεχνολογία και την πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο· από εκεί που η εργοδοσία μίσθωνε τεχνίτες για συγκεκριμένο διάστημα ή για συγκεκριμένο έργο, επιτρέποντας τους να οργανώσουν την παραγωγή με βάση τις γνώσεις και εμπειρίες τους (τυπική υπαγωγή), η είσοδος νέων τεχνολογιών και η απόσπαση ελέγχου από τις εργαζόμενες, φέρνει το κεφάλαιο σε θέση ισχύος να αναδιοργανώσει την ίδια την παραγωγική διαδικασία (πραγματική υπαγωγή). Οι λουδίτες αποτελούν τον πρώτο κρίκο σε μια μακρά αλυσίδα αγώνων ενάντια στην πραγματική υπαγωγή της εργασίας στο κεφάλαιο.

Ο Μιούλερ ακολουθεί αυτή την αλυσίδα μέσα από ένα κείμενο συνοπτικό αλλά και ιδιαίτερα πυκνό καθώς εξετάζει τους πρώτους αγώνες στις ΗΠΑ απέναντι στην τειλορική αναδιοργάνωση της παραγωγής, κάνει μια σύντομη στάση στην Ευρώπη για να ασκήσει κριτική στην πίστη της Β' Διεθνούς στην τεχνολογία, κινείται προς τη μετεπαναστατική Ρωσία για να εντοπίσει τη συμπάθεια του Λένιν προς τον Τειλορισμό και γρήγορα επιστρέφει στις ΗΠΑ για να στραφεί στα κινήματα εργατών ενάντια στην αυτοματοποίηση μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Η αναδρομή αυτή, τρομερά συμπυκνωμένη αλλά και ενδιαφέρουσα, έχει ως κεντρική ιδέα ότι ο τειλορισμός, η γραμμή παραγωγής και μετέπειτα η αυτοματοποίηση είναι διαφορετικές μορφές του ίδιου πολιτικού προγράμματος που αποσκοπεί στην πάταξη των απείθαρχων εργατών (που πλέον μπαίνουν σε καλούπια παραγωγής επί των οποίων δεν ασκούν κανέναν έλεγχο) και την ένταση της εκμετάλλευσης. Βέβαια, είναι προς συζήτηση το αν η εισαγωγή του τειλορισμού στη μετεπαναστατική Ρωσία γινόταν στα πλαίσια αυτού του προγράμματος, αν γινόταν με ενιαίο τρόπο ή εντός αντιφάσεων και ταξικών αγώνων και το τι ρόλο έπαιξαν οι μπολσεβίκοι σε αυτό — όμως αυτό δεν στερεί κάτι από την αξία του κειμένου.

Το ενδιαφέρον σε όλες τις ιστορικές περιπλανήσεις του βιβλίου είναι ότι, μέσα από την έρευνα του συγγραφέα, φέρνει την εργατική αντίσταση στο προσκήνιο σε όλες τις πιθανές παραλλαγές της. Ότι τις καταγεγραμμένες ατομικές πράξεις σαμποτάζ στις απεργίες ενάντια στην αυτοματοποίηση και από εκεί σε μειοψηφικές ομάδες της αμερικανικής αριστεράς που καταγράφουν εργατικές μαρτυρίες, ο Μιούλλερ σκαλίζει την πλούσια ιστορία του εργατικού κινήματος για να βρει τα ίχνη του λουδισμού που επανέρχεται, υποχωρεί, φαινομενικά εξαφανίζεται για λίγο ώστε να ξεσπάσει λίγο πιο μετά. Η κριτική του στρέφεται πλέον και στο οργανωμένο εργατικό κίνημα στις ΗΠΑ και την Ευρώπη και τα συνδικάτα που διαχώρισαν πολλές φορές τα άμεσα αιτήματα (για μισθούς και ωράρια) από τις νέες

τεχνολογίες, αφήνοντας συχνά το ελεύθερο στο κεφάλαιο να αναδιαμορφώσει την εργασιακή διαδικασία — χωρίς όμως τη συναίνεση των εργατριών που βρήκαν πολλές φορές άλλους τρόπους έκφρασης της αντίθεσης τους. Στρεφόμενος στη συνέχεια στην πληροφορική και τα πρώτα βήματα του διαδικτύου, ο Μιούλλερ εντοπίζει τον ψηφιακό λουδισμό στην πρώιμη κουλτούρα των χάκερ και στο κίνημα του ανοιχτού λογισμικού. Υπερασπιζόμενο τη -φαινομενικά αντιφατική- θέση ότι η βαθιά γνώση της τεχνολογίας (όπως στην περίπτωση των πρώτων χάκερ) συχνά συνδυάζεται με τη δυσπιστία απέναντι της, το κείμενο σου δημιουργεί την ανησυχητική αίσθηση ότι, με το πέρασμα του χρόνου, καταλήγουμε να κατανοούμε λιγότερη την ψηφιακή τεχνολογία όσο περισσότερο εξοικειωνόμαστε μαζί της — κατά αναλογία με τη γενική τάση από-ειδίκευση της εργατικής τάξης που όσο περισσότερο χρόνο περνάει στην παραγωγή, τόσο αποξενώνεται από αυτή. Είναι ένα ακόμα σημείο που ο Μιούλλερ ανατρέπει καθιερωμένες αφηγήσεις και «αυταπόδεικτες» αλήθειες που κατά βάση συσκοτίζουν τη σχέση μας με την τεχνολογία που χρησιμοποιούμε καθημερινά.

✖Επιπλέον, η διαδρομή του βιβλίου δεν σταματάει στην εποχή των υπολογιστών· το *Σπάζοντας πράγματα στη δουλειά*, ακριβώς χάρη στην επιμονή του για αναζήτηση των λουδίτικων τάσεων και στην «καχυποψία» του απέναντι στα ευαγγέλια της τεχνο-αισιοδοξίας, είναι από τα πρώτα βιβλία που αντιμετωπίζουν το ζήτημα της ΤΝ στην εργασία με ψύχραιμο και εύστοχο τρόπο. Αποφεύγοντας τους θρήνους για τις μαζικές απώλειες θέσεων εργασίας (ή τους αντίστοιχους πανηγυρισμούς για την «πλήρη αυτοματοποίηση»), το βιβλίο του Μιούλλερ κατανοεί ότι οι αλλαγές στην εργασία είναι πρωτίστως ποιοτικές και όχι ποσοτικές. Η απώλεια θέσεων εργασίας συνεχίζεται ως μια σταθερή τάση του καπιταλισμού αλλά αυτό που αλλάζει είναι η υποβάθμιση της εργασίας, η διαρκής επιτήρηση της και η πίεση, τελικά, να εξομειωθεί με το πρότυπο του ρομπότ — το οποίο τελικά ποτέ δεν έρχεται ως τέτοιο αλλά λειτουργεί ως πρότυπο για την περαιτέρω εντατικοποίηση της εργατικής τάξης. Η αναφορά στους πρωτόλειους αγώνες εργατών και εργατριών στις αποθήκες της Amazon, υπό το σύνθημα «είμαστε άνθρωποι, όχι ρομπότ» είναι ιδιαίτερα εύστοχο παράδειγμα ως προς αυτό και φτιάχνει «γέφυρα» με μια ευρύτερη κριτική της Τεχνητής Νοημοσύνης· ο ανθρωπομορφισμός που αντιμετωπίζει τους διάφορους αλγορίθμους ως «νοήμονες» τελικά καταλήγει να αποανθρωποποιεί τον ίδιο τον άνθρωπο και την ανθρώπινη εργασία και σκέψη — αφού φτάνουμε να την ανάγουμε σε μια μόνο πλευρά της (όπως ο εντοπισμός μοτίβων σε ένα σύνολο δεδομένων). Η προσέγγιση αυτή έχει ήδη βρει μεγαλύτερη ανάπτυξη σε κριτικά κείμενα της ΤΝ όπως το *Eye of the Master* του Matteo Pasquinelli (*Το μάτι του κυρίου - Μια κοινωνική ιστορία της τεχνητής νοημοσύνης*) που θα κυκλοφορήσει σύντομα στα ελληνικά, επίσης από τις εκδόσεις Εκτός Γραμμής.

Το ζήτημα των μυθικών δυνατοτήτων που αποδίδονται στην ΤΝ και την αυτοματοποίηση έχει διάφορες προεκτάσεις που (εύλογα) τις αγγίζει πολύ συνοπτικά ο Μιούλλερ, όμως καταφέρνει να ανοίξει αναζητήσεις. Αν αποδεχθούμε τις αφηγήσεις για την «αποτελεσματικότητα» της ΤΝ, τότε ανοίγουμε τον δρόμο για να την εισάγουμε στο κράτος πρόνοιας, στο εκπαιδευτικό σύστημα και οπουδήποτε αλλού θέλουμε να μειώσουμε το κόστος, ενώ συγχρόνως φαντασιωνόμαστε ότι διατηρούμε κάποια «ποιότητα» στην προσφερόμενη υπηρεσία. Αντίστοιχα, μπορούμε (και το έχουμε

κάνει σε ένα βαθμό) να εκχωρήσουμε στην ΤΝ τον έλεγχο της δημόσιας συζήτησης και την «προστασία» μας από άσεμνες εικόνες, ρητορική μίσους και πολλά ακόμα που εμείς οι άμοιροι και άβουλοι άνθρωποι –οι σαφώς κατώτεροι των ρομπότ και των αλγορίθμων– δεν μπορούμε να διαχειριστούμε. Η κριτική στην αυτοματοποίηση έρχεται να «κουμπώσει» με τη σημερινή, γενικευμένη δυσaréσκεια απέναντι στα social media και την αυτοματοποιημένη και προσωποποιημένη κατανομή του περιεχομένου — θα είχε ενδιαφέρον να σκεφτούμε μήπως η δυσaréσκεια με τους fact-checkers που κόπηκαν πρόσφατα από τη Meta, είναι, εν μέρει πάντα, μια λουδίτικη έκφραση αγανάκτησης απέναντι σε ανθρώπους και ομάδες που λειτουργούσαν ως αλγόριθμοι, αδιαφανώς, υπεροπτικά, κρίνοντας με τα δικά τους κριτήρια την αλήθεια και το ψεύδος. Ο Μιούλλερ προσφέρει ένα γόνιμο θεωρητικό σχήμα για τέτοιους πειραματισμούς· όπως οι λουδίτες προσπαθούσαν να αντιστρέψουν την πραγματική υπαγωγή της εργασιακής διαδικασίας στο κεφάλαιο και τουλάχιστον επιστρέψουν στην τυπική υπαγωγή, έτσι και εμείς σήμερα, μέσα από tor, vpn και με ξεσπάσματα αποσύνδεσης από τα social media, προσπαθούμε να αντισταθούμε στην πραγματική υπαγωγή των δεδομένων μας στα ολιγοπώλια του διαδικτύου, νοσταλγώντας ίσως την πρώιμη εποχή του διαδικτύου, την εποχή της τυπικής υπαγωγής στο κεφάλαιο όπου πλήρως για να έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο αλλά από εκεί και πέρα, η κίνηση σου μέσα σε αυτό δεν επιτηρούνταν ούτε εμπορευματοποιούνταν (βλ. σελ. 164-166, *Σπάζοντας πράγματα*).

Φυσικά, στο σημείο αυτό εύλογα θα μπορούσε να εμφανιστεί μια κριτική για τα όρια μιας πολιτικής αντίστασης που θεμελιώνεται στη νοσταλγία. Πράγματι, ένα θεωρητικό και πολιτικό σχέδιο με ορίζοντα την επιστροφή σε κάποιο εξιδανικευμένο παρελθόν, δεν αξίζει της προσοχής κανενός. Όμως, δεν συμβαίνει κάτι τέτοιο με το *Σπάζοντας πράγματα στη δουλειά* και μάλλον πρέπει να είμαστε επιφυλακτικοί απέναντι σε τέτοιες επιδερμικές κριτικές. Όταν ο Harry Braverman, δημοσίευσε το 1974 το *Labor and Monopoly Capital*, ένα βιβλίο-καταδίκη του τείλορισμού, της αποειδίκευσης και του κατακερματισμού της εργασιακής διαδικασίας, βρέθηκαν διάφοροι που γρήγορα και εύκολα κατηγόρησαν τον Braverman ότι ονειρεύεται την επιστροφή σε προ-βιομηχανικά μοντέλα εργασίας. Κριτική εμφανώς άστοχη καθώς ο Braverman ήθελε να αναδείξει τις μορφές και τους τρόπους της έντασης της εκμετάλλευσης για να διευρύνει τόσο τους αγώνες της εργατικής τάξης όσο και τη ριζοσπαστική φαντασία πέρα από τα όρια του άμεσο και εφικτού. Κατά αναλογία, η στρατηγική της επιβράδυνσης που καταθέτει ο Μιούλλερ δεν είναι κάλεσμα για έναν αργό ρυθμό ζωής ή για επιστροφή σε κάποιο (ανύπαρκτο) προ-τεχνολογικό παρελθόν· είναι, όπως λέει ο ίδιος, μια προσπάθεια «να συγκροτηθούμε σε τάξη...να αρχίσουμε να ανακαλύπτουμε τους κοινούς μας στόχους — και τους κοινούς μας εχθρούς... δεν συνιστά ατομική ηθική στάση αλλά ένα πλήθος πρακτικών που μπορούν να πολλαπλασιαστούν και να οικοδομηθούν μέσα από τη συλλογική δράση» (σελ. 189-190, *Σπάζοντας πράγματα*).

Φυσικά, όλα αυτά είναι αδρές κατευθύνσεις και γραμμές και όχι ένα ολοκληρωμένο πολιτικό πρόγραμμα. Αυτό είναι ένα συνειδητό όριο του κειμένου, συνεπές με τη γενική κατεύθυνση που λέει ότι η Αριστερά και η ριζοσπαστική διανόηση έχει πρωτίστως πάρα πολλά να μάθει από τους υπαρκτούς αγώνες των εργαζομένων απέναντι στην εκμετάλλευση και απέναντι στα τεχνολογικά

εργαλεία που έχει εξαπολύσει το κεφάλαιο εναντίον τους, ξεκινώντας από τις πλατφόρμες και επεκτεινόμενο σε όλο και περισσότερους εργασιακούς χώρους. Η μεθοδολογία αυτή εμπνέεται από τον ιταλική αυτονομία και τον εργατισμό και ουσιαστικά καταδεικνύει το πώς η εργατική τάξη όχι απλώς αντιστέκεται στο κεφάλαιο αλλά αναδιαμορφώνει την παραγωγική διαδικασία καθημερινά, μοριακά αλλά και σε μαζική-συλλογική κλίμακα — υπό αυτή την έννοια, η αντίσταση και η διαμόρφωση της παραγωγής είναι αλληλένδετες και συγκροτούν ένα πρώτο δείγμα εργατικής πολιτικής και πολιτικού προγράμματος. Για να τα ανακαλύψουμε αυτά, δεν χρειάζεται να πάμε πολύ μακριά· οι προσπάθειες των εργαζομένων που προσπαθούν να αποφύγουν την ψηφιακή επιτήρηση και, σε περιόδους σύγκρουσης με την εργοδοσία, κάνουν απανωτά log in/log off στην πλατφόρμα για να μπερδέψουν τον αλγόριθμο, δείχνουν ότι ο «αυθόρμητος λουδισμός» είναι εδώ, ζωντανός και ακμαίος. Από αυτή την άποψη, το *Σπάζοντας Πράγματα στη Δουλειά* είναι ένας πολύ καλός οδηγός για το πώς θα μπορούσε η αυθόρμητη οργή και αγανάκτηση με τον ψηφιακό κόσμο μας να μετατραπεί σε πολιτικό πρόγραμμα και πράξη.

Τέλος, δεν θα μπορούσε να μην γίνει αναφορά στην πολύ καλή δουλειά των δύο μεταφραστών, του Γιώργου Καλαμπόκα και του Αντώνη Φάρα. Η μετάφραση στα ελληνικά κειμένων κριτικών σπουδών της τεχνολογίας συναντάει δεδομένα προβλήματα —είναι μια άνιση μάχη απέναντι σε κακόηχους νεολογισμούς και στην τάση να αφήσεις λέξεις και φράσεις αμετάφραστες, βασιζόμενος στην εξοικείωση του κοινού με τις νέες τεχνολογίες. Οι μεταφραστές απέφυγαν αυτούς τους κινδύνους, έδωσαν ένα κείμενο με εξαιρετική ροή και άνεση καθώς και ένα σύντομο σημείωμα στο τέλος που δείχνει το πώς διαχειρίστηκαν κάποιους από τους πλέον απαιτητικούς όρους του αρχικού κειμένου.